

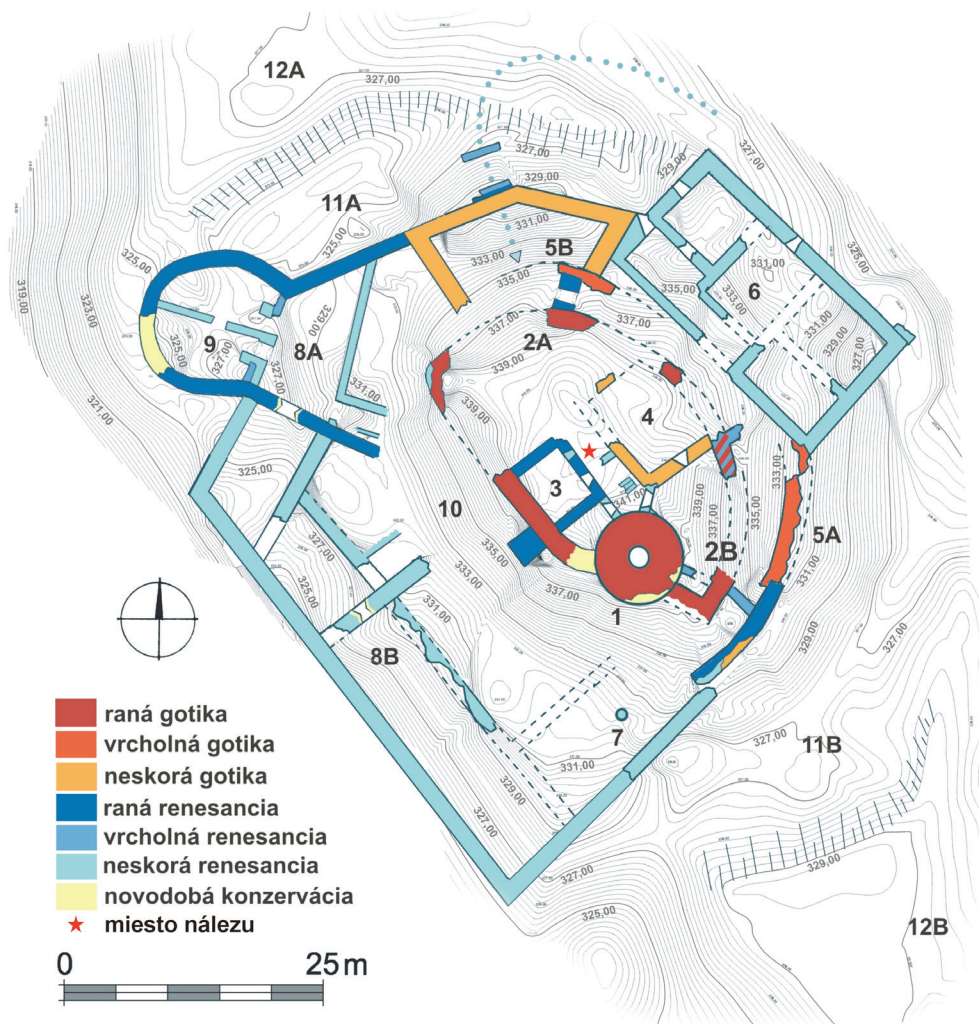
ERB NA KAMENNOM ČLÁNKU Z OPONICKÉHO HRADU. PÔSOBENIE HORVÁTHOVCOV V RODINNOM SÍDLE APOONIOVCOV

Apponiana, o. z.
Škultétyho 28
949 11 Nitra
peter.sater@azet.sk

During archaeological excavation, in 2018, a stone architectural segment was discovered in the area of the Oponice castle's upper castle. It probably comes from an entry portal and was carved with a Renaissance coat of arms with the motive of a four-legged animal on which the bird sits. The coat of arms probably belongs to the Horváth family. In the second half of the 16th and the first half of the 17th century they are mentioned in the historical written sources as castellans at the Oponice castle. In addition, in this time there are other proofs of the relationship between the Horváth family and the Aponi family, who had owned the castle from the end of 14th, respectively the beginning of the 15th century.

Keywords: Oponice Castle; Coat of Arms; The Aponi Family; The Horváth Family;

V roku 2018 bola na Oponickom hrade, okr. Topoľčany, realizovaná štvrtá sezóna systematického archeologického výskumu. Počas nej boli skúmané dva úseky horného hradu. Prvý predstavoval priestor predpokladaného priebehu juhozápadnej a severozápadnej časti ranogotického hradbového múru I, ktorý tvoril opevnenie horného hradu. Druhým skúmaným úsekom bol priestor medzi ranorenesančným palácom I. juhozápadným a neskorogotickým palácom II.

Obr. 1. Plán Oponického hradu (stav po výskume v roku 2017) s vyznačeným miestom nálezu kamenného článku s erbom. 1 – veža útočištná; 2 – múr hradbový I.; 3 – palác juhozápadný I.; 4 – palác severovýchodný II.; 5 – múr hradbový II.; 6 – palác severovýchodný III.; 7 – stavba hospodárska; 8 – palác juhozápadný IV.; 9 – bašta delová – Tereš; 10 – nádvorie hradné; 11 – priekopa hradná; 12 – bastión (upravené podľa BÓNA – REPKA – SATER ref. 4, s. 19, obr. 13).

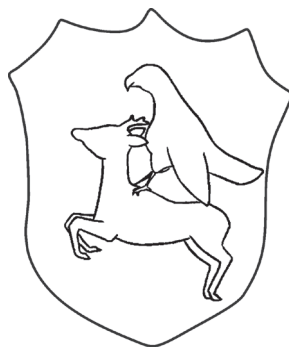
severovýchodným, kde sa potvrdilo pokračovanie spojovacej chodby vedúcej od útočištnej veže smerom k spomínanej časti hradbového múru. V hĺbke 260 cm od úrovne súčasného terénu sa vo vrstve sutiny tvorenej deštrukciou kamenných a tehlových architektúr podarilo nájsť dva zlomky kamenného architektonického článku s vytesaným erbom (obr. 1, 2). Približne 40 cm pod ním bola zachytená pôvodná, ale sekundárne prepálená podlaha podzemnej časti spojovacej chodby. Možno predpokladať, že kamenný článok bol súčasťou portálu ako jeho nadpražie alebo rímsoy krbu v jednom z obytných traktov (palácov), ktoré sa čiastočne zrútili do priestoru spomínanej chodby.

Obr. 2. Oponický hrad. Vrstva sutiny v sonde 1/2018. Úroveň, v ktorej bol nájdený kamenný článok zvýraznená žltou farbou. Foto: D. Repka.

Obr. 3. Kamenný článok s vytesaným erbom z Oponického hradu. Foto: D. Repka.

Obr. 4. Rekonštrukcia motívu na erbe z Oponického hradu. Kresba: V. Krchňavá.

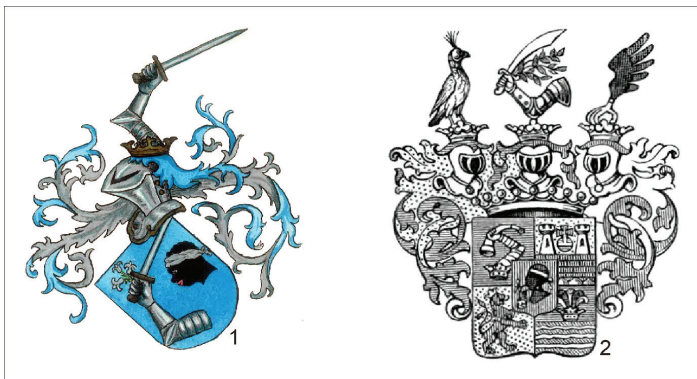
Opis kamenného článku s erbom

Kamenný článok bol nájdený v dvoch kusoch so zachovanou dĺžkou 118 cm, šírkou 27,8 cm a hrúbkou 14 cm (obr. 3). Je na ňom vytesaný renesančný erb, ktorý je na dolnom okraji srdcovito vykrojený. V hornej časti je jeho okraj členený štyrmi konkávnymi výrezmi rôzneho polomeru. Napojenie jednotlivých výrezov je hrotité. Erb obkolesuje veniec, ktorého jednoznačné druhové zaradenie však nie je možné. Okolo erbov sa v období renesancie bežne objavujú vavrínové, olivové či dubové vence. Vyskytujú sa aj tzv. točenice, t. j. vence tvorené z koncov prikrý-

vadiel.¹ Na pravej aj ľavej strane vychádza z venca stužka, resp. v prípade spomínanej točenice sú to vlajúce šnúrkky.² Vyobrazenie motívu na erbe je viditeľné len čiastočne. Možno identifikovať štvornohé zviera, azda jeleňa alebo srnca, na ktorom v pravom hornom rohu sedí alebo ktorého loví „dravý“ vták (obr. 4). Zvislé stopy po nástroji napravo od erbu naznačujú, že došlo pravdepodobne k pokusu o skrátenie kamenného článku, čo mohlo zároveň spôsobiť jeho zlomenie.

Identifikácia erbu

Od záveru 14., resp. začiatku 15. storočia³ až do roku 1935 sa bezvýhradným vlastníkom Oponického hradu stáva rod Aponiovcov (Apponyi).⁴ Ich erb je však odlišný od erbu vyobrazeného na kamennom architektonickom článku objavenom vo vrstve sutiny v priestore spojovacej chodby na hornom hrade. „Najstaršiu“ podobu erbu Aponiovcov známú z 15. storočia tvorí naklonený štít v modrom poli, v ktorom sa nachádza rameno držiace meč a tri ľaliové kvety (obr. 5: 1). Vedľa ramena je umiestnená ľudská hlava „Maura“. Na vrchole štítu sa nachádza uzavretá turnajová prilba so zobákovitým predĺžením a prikrývadlá. Nad ňou je koruna, z ktorej vychádza ďalšie rameno držiace meč. Uvedený erb sa používal v rôznych variantoch, čo odzrkadľovalo aj jednotlivé vetvy aponiovského rodu. Zásadnejšia zmena erbu, avšak vychádzajúca jednoznačne zo staršieho základu, nastáva v roku 1624, keď bol Blažejovi Aponimu udelený barónsky titul.⁵ V roku 1739 získavajú Aponiovcovia dokonca grófsky titul. Táto zmena sa dotkla aj ich erbu (obr. 5: 2).⁶

Obr. 5. Erby rodu Apponiovcov. 1 – erb z 15. storočia; 2 – grófsky erb z roku 1739 (2 – podľa BÓNA – REPKA – SATER ref. 4, s. 29, obr. 24).

Obr. 6. Erb rodu Verbóci (podľa BRAUN, László. „Őseinket fel hozád...“. ARACS, 2016, roč. XVI, č. 1, s. 46, ábra 15).

¹ BUBEN, Milan. Lexikon heraldiky. Praha: Libri, 1997, s. 23.

² BUBEN, ref. 1, s. 23.

³ V roku 1395 sa vlastníkom hradu stáva Peter zo Stráží. Od roku 1406 si jeho synovia Tomáš a Mikuláš začínajú uvádzať prídomok Aponi (de Apon).

⁴ BÓNA, Martin – REPKA, Dominik – SATER, Peter. Oponický hrad: dejiny, výskum a obnova pamiatky. Nitra: Apponiana, 2017, s. 19-21.

⁵ FEDERMAYER, Frederik. Erby pánov Korlátskeho hradu (III. časť, 16. – 18. storočie). In Záhorie, 2001, č. 3.

⁶ NÁHLIK, Marián. Erby rodu Apponyi. In Záhorie, 1997, č. 6.

Obr. 7. Erby rodu Horváthovcov. 1 – pečať Štefana Horvátha z roku 1602; 2 – erb rodu Horváthovcov, poradové číslo XI.; 3 – erb Hieronyma Horvátha de Kliž z roku 1531 (1 – podľa NOVÁK, ref. 8, XXIX: 4; 2 – podľa <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Siebmacher-siebmacher-wappenbuch-1/der-adel-von-ungarn-agyarorszag-2/csaladok-29/horvath-xi-2FCB/>; 3 – podľa <https://www.arcanum.hu/hu/online-kiadvanyok/Siebmacher-siebmacher-wappenbuch-1/>)

Erb vytesaný na nájdenom kamennom článku tak musel patriť inému šľachtic-kému rodu. So zobrazením jeleňa a vtáka sa na erboch stretávame nielen v samot-nom Uhorsku pomerne často. Problematické je ale spoločné zobrazenie oboch zvierat v podobe, kde vták sedí na chrbte jeleňa (srnca/?) alebo ho loví.⁷ Do úva-hy prichádza erb Štefana Horvátha, ktorý bol v rokoch 1606 a 1607 kastelánom na Oravskom hrade.⁸ Na jeho dvoch zachovaných pečatiach z rokov 1602 a 1604 je zobrazené štvornohé zviera v podobe zajaca a dravého vtáka, ktorý mu sedí na chrbte (obr. 7: 1).⁹ Obdobný erb nachádzame aj u iných príslušníkov tohto šľachtického rodu, ktorý uvádza Géza von Csergheő s poradovým číslom XI.¹⁰ Ďalej ide o Hieronyma Horvátha de Kliž z chorvátskej vetvy rodu a jeho erb z roku 1531.¹¹ V oboch prípadoch je štvornohé zviera vyobrazené v podobe jah-ňaťa, ktoré loví orol (obr. 7: 2, 3).

V Uhorsku poznáme približne 50 samostatných rodov alebo vetiev s menom Horváthovcov (Horvátovcov).¹² Ich pôvod je na území dnešného Chorvátska (Chorvát = maď. Horváth). Na území horného Uhorska sa s nimi stretávame

⁷ V prípade, že by sa za zobrazeného vtáka považoval mýtický gryf, mohol by sa nájdený erb stotožniť s erbom uhorského šľachtického rodu Verbóciovcov (Verbóci; obr. 6). Členovia tejto rodiny však podľa doterajšieho archívneho výskumu neboli v žiadnom príbuzenskom ani inom vzťahu s rodinou Aponiovcov.

⁸ ČERVENOVÁ, Katarína. Správa Oravského hradu a panstva v rokoch 1606 – 1626 z pohľadu ar-chontológie. In Historické štúdie, 2013, roč. 47, s. 113; NOVÁK, Jozef. Rodové erby na Slovensku I. Kubínyho zbierka pečatí. Martin: Osveta, 1980, s. 120.

⁹ NOVÁK, ref. 8, tab. XIII: 7, XXIX: 4.

¹⁰ CSERGHEŐ, Géza von. Der Adel von Ungarn samt den Nebenländern der St. Stephans-Krone. In SIEBMACHERS, Johann (Begr.). J. Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch, Zv. 4. Nürnberg: Bauer & Raspe, 1894, tab. 188.

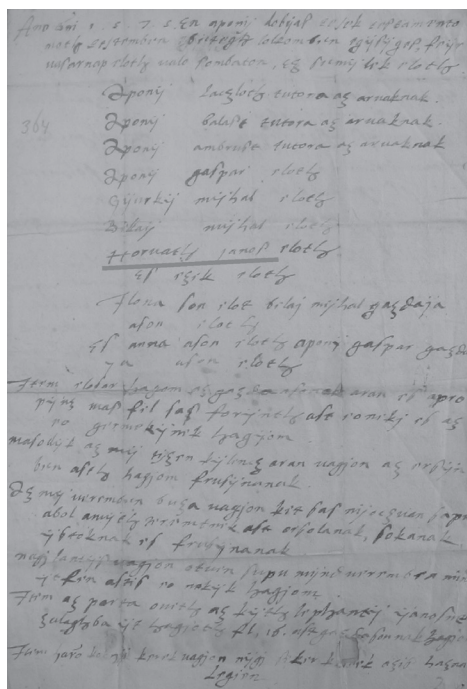
¹¹ BOJNICIĆ, Ivan von. Der Adel von Kroatien und Slavonien. In SIEBMACHERS, Johann (Begr.). J. Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch, zv. 4. Nürnberg: Bauer & Raspe, 1899, s. 66, tab. 47.

¹² BOJNICIĆ, ref. 11, s. 64 – 69; CSERGHEŐ, ref. 10; NAGY, Ivan. Magyarország családai: czime-rekkel és nemzékrendi táblákkal, zv. 4. Pest: Kiadja Ráth Mór, 1859, s. 141-172.

od záveru 14. a hlavne od nasledujúceho 15. storočia (v r. 1399 – 1403 na Ľubovnianskom hrade;¹³ v r. 1455 v Sečovciach;¹⁴ v r. 1462 – 1503 na hrade Čabrad';¹⁵ od r. 1505 na hrade Plavec'¹⁶ atď.).

Na základe archívneho výskumu možno konštatovať, že členovia rodiny Horváthovcov zohrávali v živote Aponiovcov na Oponickom hrade významnejšiu úlohu, ako sa doteraz predpokladalo. Prvým bol Štefan Horváth, ktorý bol na hrade v roku 1560 slávnostne uvedený do funkcie kastelána. Na hrade mal zabezpečovať jeho obranu v čase sporov medzi jeho dvoma majiteľmi, a to Benediktom a Jánom Aponim.¹⁷ Je však málo pravdepodobné, že by sme ho mohli stotožniť s vyššie uvedeným kastelánom Oravského hradu rovnakého mena, ktorý tam pôsobil v rokoch 1606 – 1607, t. j. až o 46 rokov neskôr. Ďalší príslušník horváthovského rodu, ktorý na Oponickom hrade pôsobil, bol Gregor Horváth. V písomných prameňoch sa spomína v roku 1614 ako jeho vicekastelán. Jeho zástupcom bol v tom čase istý Adam Kossa.¹⁸

Vzájomné vzťahy medzi oboma rodmi dokladajú aj dva závet. V prvom, z roku 1575, spísanom Tobiášom Aponim, sa ako jeden zo svedkov uvádza Ján Horváth (Horuath Janos; obr. 8).¹⁹ Druhý závet pochádza z 1. júna roku 1600 a patrí Sofii Aponiovej (obr. 9), ktorá bola dcérou vyššie uvedeného Tobiáša Aponiho.²⁰ V záвете prenecháva svojmu synovi, ktorého mala s Petrom Horváthom (Horuat

Obr. 8. Závet Tobiáša Aponiho z roku 1575, kde sa ako svedok uvádza Ján Horváth (Horuath Janos; podľa Tolna Megyei Levéltár v Szekszárde, Maďarsko, fond Apponyi család, kartón XIII/1, III. Perek, a) Örökösödési perek (4 – 17 db), 1626-1720).

¹³ ŠTEVÍK, Miroslav. K dejinám hradu Ľubovňa a Starej Ľubovne. In ŠTEVÍK, Miroslav – TIMKO-VÁ, Michaela (ed.). Dejiny hradu Ľubovňa. Stará Ľubovňa: Ľubovnianske múzeum, 2005, s. 30, 31.

¹⁴ ULÍČNÝ, Ferdinand. Mestečko Sečovce v 14. – 16. stor. In ORDOŠ, Ján (zost.). Sečovce. Prešov: L. I. M., 2009, s. 42-59.

¹⁵ MALINIÁK, Pavol. K majetkovým pomerom na Čabrad'skom panstve v neskorom stredoveku. In Acta Historica Neosoliensia, 2017, roč. 20, č. 1, s. 10-24.

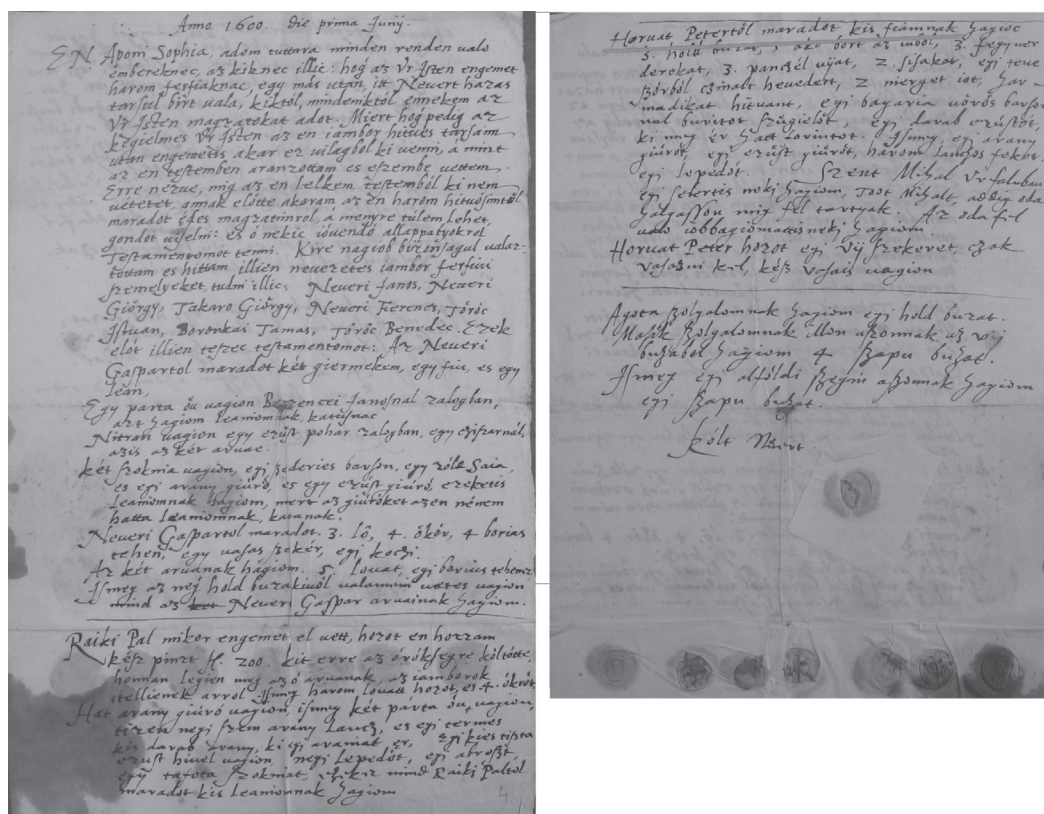
¹⁶ PLAČEK, Miroslav – BÓNA, Martin. Encyklopédia slovenských hradov. Bratislava: SLOVART, spol. s r. o., 2007, s. 239.

¹⁷ TESSEDIK, Franz von. Die Burgen – Appony. In HORMAYR, Joseph von – MEDNYÁNSZKY, Alajos. Taschenbuch für die vaterländische Geschichte VII. Wien: Verlag Franz Ludwig, 1827, s. 48, 49.

¹⁸ TESSEDIK, ref. 17, s. 51, 52.

¹⁹ Originál v Tolna Megyei Levéltár v Szekszárde (Maďarsko), fond Apponyi család, kartón XIII/1, III. Perek, a) Örökösödési perek (4 – 17 db), 1626 – 1720.

²⁰ Originál v Tolna Megyei Levéltár v Szekszárde (Maďarsko), fond Apponyi család, kartón XIII/1, III. Perek, a) Örökösödési perek (4 – 17 db), 1626 – 1720.

Obr. 9. Závet Sofie Aponiovej z roku 1600, kde sa spomína jej manžel Peter Horváth (Horvath Peter; podľa Tolna Megyei Levéltár v Szekszárd, Maďarsko, fond Apponyi család, kartón XIII/1, III. Perek, a) Örökösödési perek (4 – 17 db), 1626-1720).

Peter), okrem iného napríklad tri kusy bližšie neidentifikovaných zbraní, tri brnenia, dve prilby, jeden postroj vyrobený z ľavej kože, dve sedlá, jeden zlatý a strieborný prsteň (obr. 9). V závete zároveň uvádza, že mala troch manželov, hoci doteraz bol známy iba jeden z nich, a to Gašpar Nevery.

V manželskom vzťahu s členom rodu Horváthovcov bola aj Ilona Aponiová. Za manžela mala Gábora Paločaja (Palocsaia, Palocsaya) Horvátha, ktorého rod sídlil od roku 1505 na hrade Plaveč (Palocsa).²¹ Presný dátum ich sobáša ani bližšie biografické údaje síce nepoznáme, ale vieme, že Gábor zomrel v roku 1675.²²

Časové zaradenie kamenného článku s erbom

Na základe podoby erbu, tvoreného typickým renesančným štítom, ktorý je na dolnom okraji srdcovito vykrojený, možno hovoriť o vzniku kamenného architektonického článku v období renesancie (obr. 3, 4). V tomto období sa okolo štítu často objavoval aj vavrínový, olivový či dubový veniec alebo točenica,²³ čo je aj prípad predmetného erbu z Oponického hradu.

²¹ PLAČEK – BÓNA, ref. 16, s. 239.

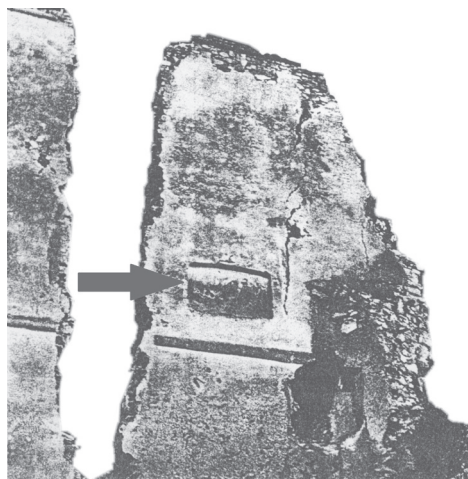
²² GENI. Gábor/Gabriel Palochay Horváth. Dostupné na internete: <<https://www.geni.com/people/G%C3%A1bor-Gabriel-Palochay-Horv%C3%A1th/6000000017443442068>>.

²³ BUBEN, ref. 1. s. 386.

Analyzovaný kamenný článok mohol byť vytvorený v čase prestavby hradu. Práve v období, keď na hrade sídlili Štefan a Gregor Horváthovci ako kastelán a vicekastelán, máme na základe dobových písomných prameňov a stavebno-historických výskumov doložené viaceré stavebné aktivity. V období druhej polovice 16. storočia, keď na hrade pôsobil Štefan Horváth, bol okrem iného vybudovaný nový obytný trakt na hornom hrade, a to palác I. juhozápadný (obr. 1: 3).²⁴ Kamenný článok s erbom sa pritom našiel pri jeho severovýchodnom múre. Ďalšie stavebné úpravy boli realizované v období neskorej renesancie (prvá polovica 17. storočia), čiže v období, keď sa spomína na hrade ako vicekastelán Gregor Horváth. Na základe výsledkov doterajších výskumov vieme, že aj táto prestavba sa dotkla priestorov horného hradu, avšak o jej rozsahu máme len zlomkovité informácie. Vieme však, že v tomto období bola ranogotická útočištná veža prepojená menším traktom so susedným ranorenesančným obytným krídlom (palác I. juhozápadný; obr. 1: 4). V priestore spojovacej chodby medzi ranorenesančným palácom I. juhozápadným a neskorogotickým palácom II. severovýchodným bolo v tom čase vystavané aj murované schodisko.²⁵

Keďže na predmetnom kamennom článku sú viditeľné stopy po sekundárnej úprave, azda s cieľom jeho skrátenia, nie je vylúčené, že bol pôvodne umiestnený na inom mieste. V tejto súvislosti nemožno nespomenúť dnes už nezachovaný vlys, ktorý sa pôvodne nachádzal na úrovni okna 3. nadzemného podlažia v severnej stene neskororenesančného paláca III. severovýchodného. Uvedený vlys bol viditeľný a zdokumentovaný ešte počas 2. svetovej vojny (obr. 10). Mal tvar pravidelného obdĺžnika s hornou stranou mierne zaoblenou a jeho rozmery boli približne 140 x 70 cm. Na základe reprezentatívneho charakteru objektu paláca však možno predpokladať, že sa na tomto mieste mohol nachádzať rodový erb. Je potrebné zdôrazniť, že palác III. severovýchodný patrí medzi najmladšie objekty hradného areálu. Na základe dendrochronologickej analýzy je známe, že najskorší možný výrub stužovacej klieštiny vnútornej priečky na úrovni 2. nadzemného podlažia bol v roku 1612±10 AD.²⁶ Predpokladá sa pritom, že palác plnil svoju obytnú funkciu len približne 30 až 40 rokov.

Predpokladaný vznik a umiestnenie kamenného článku s erbom rodu Horváthovcov v období druhej polovice 16. alebo prvej polovice 17. storočia potvrdzujú aj

Obr. 10. Severná stena paláca III. severovýchodného. Snímka bola súčasťou fotokoláže viacerých objektov, publikovaná v časopise NOVÉ SLOVENSKO 1943, roč. V, č. 8-10.

²⁴ BÓNA – REPKA – SATER, ref. 4, s. 19, 26, obr. 13: 3.

²⁵ BÓNA – REPKA – SATER, ref. 4, s. 19, 26, obr. 13: 3.

²⁶ BÁRTA, Peter. Posudok č. 2016021101 o dendrochronologickom datovaní vzoriek z hradu Oponice vypracovaný v rámci projektu APVV-0598-10. Bratislava: Univerzita Komenského, 2016.

ďalšie vyššie uvedené historické záznamy vypovedajúce o vzájomných vzťahoch medzi Aponiovcami a Horváthovcami. Ide o závet Sofie Aponiovej z roku 1600, kde sa spomína jej manžel Peter Horváth, alebo závet Tobiáša Aponiho z roku 1575, pri ktorého spísaní bol ako svedok prítomný Ján Horváth. Ďalšia príslušníčka rodu Aponiovcov, a to Ilona Aponiová, mala v 17. storočí²⁷ za manžela Gábora Paločaja Horvátha.

K potvrdeniu časového zaradenia (predovšetkým hornej hranice) predmetného kamenného článku prispel aj archeologický výskum. Vo vrstve sutiny boli spolu s uvedeným kamenným článkom nájdené ďalšie nálezy, ako je zeleno a hnedo glazovaná keramika zastúpená predovšetkým fragmentmi hrncov (obr. 11: 1), džbánov (obr. 11: 3), panvíc (tzv. trojnožiek; obr. 11: 2) a maľovaných tanierov (obr. 11: 5). Uvedenú keramiku možno rámcovo zaradiť do obdobia 16. až 17. storočia.²⁸ Okrem nej má svoje zastúpenie aj neglazovaná, redukčne pálená keramika „tvrdomestského typu“ so sivou až čiernou farbou povrchu, ktorý je vyhladený a dosahuje až kovový lesk (obr. 11: 4). Výzdoba je pri tomto type keramiky tvorená rytými kľukadlami a radielkom. Uvedená keramika sa objavuje predovšetkým v oblasti stredného Ponitria v období od záveru 16. až do prvej polovice 18. storočia.²⁹ Na Oponickom hrade bola nájdená aj počas predchádzajúcich výskumov.³⁰

Bližšie časové zaradenie poskytujú aj fragmenty glazovaných komorových kachlíc. Okrem starších (neskorogotických) exemplárov s motívom sv. Margaréty zo záveru 15. až začiatku 16. storočia³¹ sú z hľadiska datovania vrstvy sutiny dôležité i kachlice s misovitými priehlbinami z druhej polovice 16. až začiatku 17. storočia (obr. 11: 6). Ich výskyt je v Uhorsku, ako aj na susednej Morave spájaný s príchodom habánov v druhej štvrtine 16. storočia.³² Uvedené potvrdzujú aj nálezy z tej istej vrstvy zachytenej rovnako v severovýchodnej časti chodby a v priestore

²⁷ Bližšie časové zaradenie ich manželstva, žiaľ, nepoznáme.

²⁸ Porovnaj s novovekým nálezovým súborom z Nitry na Mostnej ulici BŘEZINOVÁ, Gertrúda – SAMUEL, Marián. Prehľad osídlenia. In BŘEZINOVÁ, Gertrúda – SAMUEL, Marián (ed.). „Tak čo, našli ste niečo?“ Svedectvo archeológie o minulosti Mostnej ulice v Nitre. Nitra: AÚ SAV Nitra, 2007, s. 63–69, obr. 82–84, resp. časti nálezov z hradu Gýmeš: BIELICH, Mário – ELGYÜTT, Jozef. Archeologický výskum hradu Gýmeš v rokoch 2013 – 2014. In *Archaeologia Historica*, 2015, roč. 40, s. 606, obr. 10: 3, 10–12.

²⁹ BIELICH, Mário. Nálezy neskororenesančných kachlíc z Oponického hradu (16. – 17. storočie). In *Acta Historica Neosoliensia*, 2012, roč. 15, č. 1 – 2, s. 204, 208, obr. 4: 2; BIELICH, Mário – ŠTRBAVÝ, Jozef. Nález stredovekej keramiky z Tvrdomestíc. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2004, 2006*, s. 45, 46.

³⁰ REPKA, Dominik – SATER, Peter – ŠIMUNKOVÁ, Katarína. Archeologické nálezy z Oponického hradu. Rozbor nálezov získaných počas sanácie hradu v rokoch 2001–2014 a archeologického výskumu v rokoch 2015 – 2016. In *Študijné zvesti AÚ SAV*, 2017, roč. 62, s. 186, 188, obr. 5: 1, 5, 6.

³¹ Oponickým nálezom kachlíc s týmto motívom sa bližšie venovala JANČIOVÁ, Barbora. Kachlice z Oponického hradu. Nepublikovaná diplomová práca. Nitra: FF UKF, 2018; JANČIOVÁ, Barbora. Príspevok k poznaniu dobovej módy na príklade nálezov kachlíc z Oponického hradu. In *Studia Historica Nitriensia, Supplementum 2: Sedem kruhov Jozefa Bujnu*, 2019, v tlači. Pri kachliciach zo starších kachľových pecí je potrebné brať do úvahy, že boli používané v dlhšom časovom úseku, kým boli zničené a stali sa súčasťou sutiny.

³² PAJER, Jiří. Počátky novověké keramiky ve Strážnici. Strážnice: Ústav lidového umění ve Strážnici, 1983, s. 110, 232; TYMONOVÁ, Markéta. Medailonové kachle z Javorníka. In *Archaeologia Historica*, 2015, roč. 40, č. 2, 2015, s. 949–951.

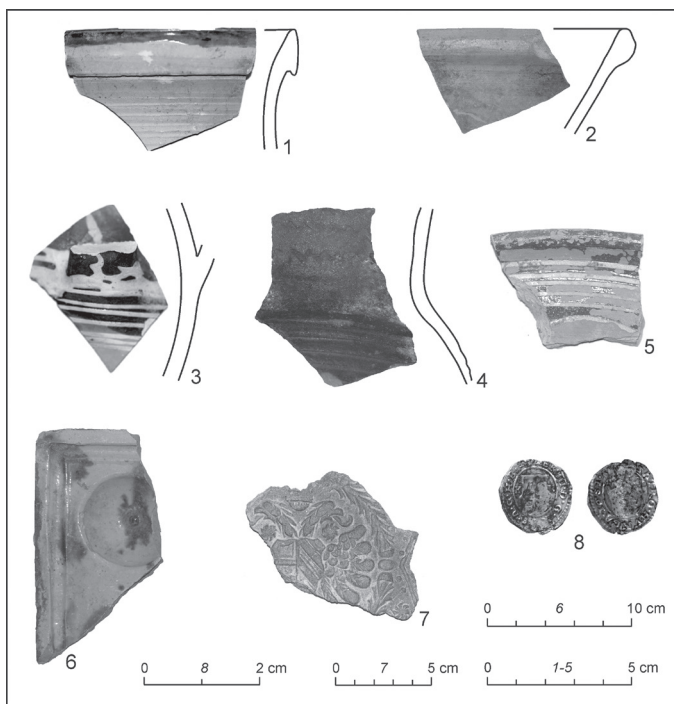
východného okraja hradného jadra, a to severovýchodne od útočistej veže. Tieto úseky boli skúmané už v rokoch 2016 a 2017. Okrem iného tu boli nájdené aj kachlice s motívom dvojhľavej orlice s erbom (obr. 11: 7)³³ datované na základe analógií do (polovice) 17. storočia³⁴ a minca (falzum?) strieborného denára Ferdinanda III. (1625 – 1657) s vyrazeným rokom 1651 (obr. 11: 8).³⁵

Na základe uvedených tvrdení nemohol byť kamenný článok s erbom deštruovaný skôr ako v polovici 17. storočia. Práve s obdobím polovice 17. storočia, konkrétne s rokom 1645, je spájaný požiar na hrade, ktorý uvádza už v prvej po-

polovici 19. storočia historik F. Tessedik.³⁶ S týmto požiarom pravdepodobne súvisí aj prepálená ílovitá podlaha zistená archeologickým výskumom v priestore spojovacej chodby, ktorá sa nachádzala hneď pod vrstvou sutiny.

Záver

Renesančný erb s motívom štvornohého zvierat'a (jeleňa, srnca?) a na ňom sedia-ceho (loviaceho?) vtáka, vytesaný na kamennom článku nájdenom počas archeologického výskumu na Oponickom hrade v roku 2018, možno spájať so šľachtickým rodom Horváthovcov. Jeho členovia sa na hrade patriacom Aponiovcom spomínajú v druhej polovici 16. a v prvej polovici 17. storočia ako jeho správcovia (v r. 1560 Štefan Horváth ako kastelán a v r. 1614 Gregor Horváth ako vicekastelán). Z tohto obdobia sú pritom v písomných prameňoch doložené aj ďalšie prepojenia oboch rodov. Ide predovšetkým o manželstvo Sofie Aponiovej s Petrom Horváthom (uvedené v závete z roku 1600) a neskôr Ilony Aponiovej s Gáborom Paločajom Horváthom (pred rokom 1675).

Obr. 11. Archeologické nálezy z vrstvy sutiny z priestoru spojovacej chodby na hornom hrade Oponického hradu.

Foto, kresba: D. Repka.

³³ BÓNA – REPKA – SATER, ref. 4, s. 60, obr. 68.

³⁴ Napr. DIVELEKOVÁ, Denisa. Renesančné kachlice z hradu Devín. In MUSAICA, 2007, roč. 25, s. 224-226. Autorka tu uvádza aj ďalšie analógie.

³⁵ BÓNA – REPKA – SATER, ref. 4, s. 67, obr. 81. Porovnaj HUSZÁR, Lajos. Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute. Budapest; München: Battenberg Verlag, 1979, s. 191, typ 1263.

³⁶ TESSEDIK, ref. 17, s. 54.

K umiestneniu erbu Horváthovcov na Oponickom hrade došlo pravdepodobne niekedy v priebehu druhej polovice 16. až prvej polovice 17. storočia. Okrem historických dokladov uvedené časové zaradenie potvrdzuje nielen podoba samotného erbu, ale aj stavebno-historický a archeologický výskum. V tomto období sa vtedajší majitelia hradu Aponiovci na svojom rodovom sídle trvalo nezdržiavali. Táto situácia nastala podľa dobových písomných prameňov už v druhej polovici 15. storočia.³⁷ Od začiatku 16. storočia členovia oponickej vetvy sídlili v aponiovskej kúrii³⁸ postavenej pod hradom vo Veľkých Oponiciach. Kúria sa prvýkrát spomína v roku 1512, keď sa stala predmetom výmeny medzi jej majiteľom Móricom Aponim a Františkom Aponim za kúriu v Nadliciach.³⁹

To, že sa Aponiovci na hrade v tomto období nezdržiavali, môže potvrdzovať aj lúpežný útok Anny z Ludaníc. V roku 1514 sa jej služobníci pomocou rebríkov dostali v noci poľahky až do hradu. Ulúpili veľké množstvo šperkov, šatstva a cenných listín, podľa dobových správ až v hodnote 10 000 zlatých dukátov. Z uvedeného vyplýva, že hrad bol málo strážený a slúžil iba ako trezor pre rodinné cennosti a listiny.⁴⁰

V období druhej polovice 15. až prvej polovice 16. storočia pozostával hrad len z horného hradu, ktorý sotva splňal nároky na bývanie pre rozrastajúcu sa rodinu Aponiovcov. Až neskôr sa pristúpilo k vybudovaniu renesančných (obytných) priestorov, akými sú delová bašta Tereš⁴¹ či paláce I. juhozápadný, II. severovýchodný, III. severovýchodný a IV. juhozápadný.⁴² Aj napriek týmto stavebným aktivitám sa pravdepodobne Aponiovci na Oponický hrad trvalo nevrátili. Potvrdzuje to aj fakt, že hrad bol viackrát rozdelený medzi viacerých členov rodiny, čo sa nezaobišlo bez vzájomných majetkových sporov. Známe sú konflikty medzi spolumajiteľmi Benediktom a Jánom Aponim v roku 1546 či medzi troma bratmi (Petrom, Pavlom a Blažejom Aponiovcami), ktorí si v roku 1613 hrad rozdelili na tri časti.⁴³

*Príspevok vznikol s podporou projektu APVV-17-0063 „*Vita intra muros – interdisciplinárny výskum hradov stredného Slovenska*“.

Zoznam použitých prameňov a literatúry:

Archívy:

Tolna Megyei Leveltár v Szekszárde (Maďarsko), fond Apponyi család

³⁷ BÓNA – REPKA – SATER, ref. 4, s. 21.

³⁸ Ide o dnešný Aponiovský kaštieľ (ÚZPF č. 217).

³⁹ CSALÁDI LEVÉLTÁRAK (P SZEKCIÓBÓL) BATTHYÁNY LEVÉLTÁR, APPONYI CSALÁD (Q 386) 104250. Dostupné na internete: <<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/view/273170/?pg=0&bbox=-1972%2C-4700%2C6114%2C-113>>.

⁴⁰ BÓNA – REPKA – SATER, ref. 4, s. 22.

⁴¹ V prvej polovici 17. storočia bola bašta prestavaná na obytnú: BÓNA – REPKA – SATER, ref. 4, s. 31.

⁴² BÓNA – REPKA – SATER, ref. 4, s. 24-36.

⁴³ BÓNA – REPKA – SATER, ref. 4, s. 24-29.

Monografie a zborníky ako celok:

- BARTA, Peter. Posudok č. 2016021101 o dendrochronologickom datovaní vzoriek z hradu Oponice vypravovaný v rámci projektu APVV-0598-10. Bratislava: Univerzita Komenského, 2016.
- BOJNICIĆ, Ivan von. Der Adel von Kroatien und Slavonien. In SIEBMACHERS, Johann (Begr.). J. Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch, zv. 4. Nürnberg: Bauer & Raspe, 1899.
- BÓNA, Martin – REPKA, Dominik – SATER, Peter. Oponický hrad: dejiny, výskum a obnova pamiatky. Nitra: Apponiana, 2017.
- BUBEN, Milan. Lexikon heraldiky. Praha: Libri, 1997.
- CSALÁDI LEVÉLTÁRAK (P SZEKCIÓBÓL) BATTHYÁNY LEVÉLTÁR, APPONYI CSALÁD (Q 386) 104250. Dostupné na internete: <<https://archives.hungaricana.hu/en/charters/view/273170/?pg=0&bbox=-1972%2C-4700%2C6114%2C-113>>.
- CSERGHEŐ, Géza von. Der Adel von Ungarn samt den Nebenländern der St. Stephans-Krone. In SIEBMACHERS, Johann (Begr.). J. Siebmachers grosses und allgemeines Wappenbuch, zv. 4. Nürnberg: Bauer & Raspe, 1894.
- GENI. Gábor/Gabriel Palochay Horváth. Dostupné na internete: <<https://www.geni.com/people/G%C3%A1bor-Gabriel-Palochay-Horv%C3%A1th/6000000017443442068>>.
- JANČIOVÁ, Barbora. Kachlice z Oponického hradu. Nepublikovaná diplomová práca. Nitra: FF UKF, 2018.
- NAGY, Ivan. Magyarország családai: czimerekkel és nemzékrendi táblákkal, zv. 4. Pest: Kiadja Ráth Mór, 1859.
- NOVÁK, Jozef. Rodové erby na Slovensku I. Kubínyho zbierka pečatí. Martin: Osveta, 1980.
- NOVÉ SLOVENSKO, 1943, roč. 5, č. 8 – 10.
- PAJER, Jiří. Počátky novověké keramiky ve Strážnici. Strážnice: Ústav lidového umění ve Strážnici, 1983.
- PLAČEK, Miroslav – BÓNA, Martin. Encyklopédia slovenských hradov. Bratislava: SLOVART, spol s. r. o., 2007.

Štúdie a články v časopisoch a zborníkoch, kapitoly v kolektívnych monografiách:

- BIELICH, Mário. Nálezy neskororenesančných kachlíc z Oponického hradu (16. – 17. storočie). In *Acta Historica Neosoliensia*, 2012, roč. 15, č. 1 – 2, s. 200-209.
- BIELICH, Mário – ELGYÜTT, Jozef. Archeologický výskum hradu Gýmeš v rokoch 2013 – 2014. In *Archaeologia Historica* 2015, roč. 40, s. 597-611.
- BIELICH, Mário – ŠTRBAVÝ, Jozef. Nález stredovekej keramiky z Tvrdomeštic. In *Archeologické výskumy a nálezy na Slovensku v roku 2004, 2006*, s. 45, 46.
- BRAUN, László. „Őseinket fel hozád...“. In *ARACS*, 2016, roč. XVI, č. 1, s. 39-46.
- BŘEZINOVÁ, Gertrúda – SAMUEL, Marián. Prehľad osídlenia. In BŘEZINOVÁ, Gertrúda – SAMUEL, Marián (ed.). „Tak čo, našli ste niečo?“ Svedectvo archeológie o minulosti Mostnej ulice v Nitre. Nitra: AÚ SAV Nitra, 2007, s. 15-69.
- ČERVENOVÁ, Katarína. Správa Oravského hradu a panstva v rokoch 1606 – 1626 z pohľadu archontológie. In *Historické štúdie*, 2013, roč. 47, s. 109-118.
- DIVELEKOVÁ, Denisa. Renesančné kachlice z hradu Devín. In *MUSAICA*, 2007, roč. 25, s. 219-235.
- FEDERMAYER, Frederik. Erby pánov Korlátskeho hradu (III. časť, 16. – 18. storočie). In *Záhorie*, 2001, č. 3.

- JANČIOVÁ, Barbora. Príspevok k poznaniu dobovej módy na príklade nálezov kachlíc z Oponického hradu. In *Studia Historica Nitriensia*, Supplementum 2: Sedem kruhov Jozefa Bujnu, 2019, v tlači.
- MALINIÁK, Pavol. K majetkovým pomerom na Čabrad'skom panstve v neskorom stredoveku. In *Acta Historica Neosoliensia*, 2017, roč. 20, č. 1, s. 10-24.
- NÁHLIK, Marián. Erby rodu Apponyi. In *Záhorie*, 1997, č. 6.
- REPKA, Dominik – SATER, Peter – ŠIMUNKOVÁ, Katarína. Archeologické nálezy z Oponického hradu. Rozbor nálezov získaných počas sanácie hradu v rokoch 2001 – 2014 a archeologického výskumu v rokoch 2015 – 2016. In *Študijné zvesti AÚ SAV*, 2017, roč. 62, s. 181-206.
- ŠTEVÍK, Miroslav. K dejinám hradu Ľubovňa a Starej Ľubovne. In ŠTEVÍK, Miroslav – TIMKOVÁ, Michaela (ed.). *Dejiny hradu Ľubovňa. Stará Ľubovňa: Ľubovnianske múzeum*, 2005, s. 5-121.
- TESSEDIK, Franz von. Die Burgen – Appony. In HORMAYR, Joseph von – MEDNYÁN-SZKY, Alajos. *Taschenbuch für die vaterländische Geschichte VII*. Wien: Verlag Franz Ludwig, 1827, s. 28-54.
- TYMONOVÁ, Markéta. Medailonové kachle z Javorníka. In *Archaeologia Historica*, 2015, roč. 40, č. 2, 2015, s. 941-955.
- ULIČNÝ, Ferdinand. Mestečko Sečovce v 14. – 16. stor. In ORDOŠ, Ján (zost.). *Sečovce*. Prešov: L. I. M., 2009, s. 42-59.

Počet slov: 3 924

Počet znakov vrátane medzier: 26 460